

УДК 341.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.20>

## ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

**Панченко В.В.,***кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри міжнародного приватного права**та порівняльного правознавства**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого**<http://orcid.org/0000-0002-9348-4547>***Матвєєва А.В.,***кандидат юридичних наук,**старший науковий співробітник**кафедри міжнародного приватного права**та порівняльного правознавства**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого**<http://orcid.org/0000-0002-6276-6912>*

### **Панченко В.В., Матвєєва А.В. Економіко-правові аспекти міжнародного регулювання іноземного інвестування.**

У статті проводиться науково-практичне дослідження економіко-правових аспектів щодо іноземного інвестування, що є однією зі сфер регулювання міжнародних приватних відносин. Проаналізовано міжнародно-правові документи у сфері інвестування, зокрема, про заохочення та взаємний захист інвестицій. Виявлено сполучність предмету регулювання іноземного інвестування в умовах однозначності та взаємозалежності, формуючи міжнародну сферу іноземного інвестування, що включає національно-правове та міжнародно-правове регулювання, яке створює комплекс юридичних норм та принципів щодо регулювання відносини між різними суб'єктами інвестування як публічної, так і приватної сфери. Зазначено, що міжнародно-правові норми повинні відображати не тільки процеси взаємодії держав, а також врегульовувати сферу міжнародних приватноправових відносин, які закріплюються та забезпечуються правом. З'ясовано необхідність при створенні сприятливих умов для іноземного інвестування у потребі належних правових форм і методів захисту іноземних капіталовкладень з урахуванням дворівневого характеру регулювання, тому що поліпшення інвестиційного клімату передбачає наявність правових передумов для взаємодії різних видів та форм власності і суб'єктного складу, які включають національно-правове та міжнародно-правове регулювання. Наголошено, що іноземне інвестування є важливим інструментом як соціального, так й економічного розвитку країн, оскільки успішна інвестиційна політика є передумовою зростання рівня еко-

номічної складової через збільшення обсягів потужного виробництва та підвищення рівня якості продукції. Визначено, що іноземне інвестування, завдяки своєму особливому становищу у міжнародному співробітництві сфери економічного розвитку, формує комплекс відносин, що відображають об'єктивні аспекти утворення та розвитку іноземного інвестування як економіко-правового явища в суспільстві, в яких беруть участь держави, міжнародні фінансово-економічні організації, міжнародні інвестиційні організації, міжнародні неурядові організації, транснаціональні корпорації, приватні суб'єкти іноземного інвестування, як юридичні, так і фізичні особи. Констатовано наявний специфічний метод правового регулювання іноземного інвестування з використанням певного комплексу юридичних засобів, комбінацій юридичного впливу, маючи свою особливість, вказує на поєднання публічно-правового та приватно-правового регулювання зазначеної сфери.

**Ключові слова:** іноземне інвестування, міжнародне регулювання, захист інвестицій, міжнародно-правові документи, міжнародні організації, міжнародне співробітництво, міжнародне приватне право.

### **Panchenko V.V., Matvieieva A.V. Economic and legal aspects of international regulation of foreign investment.**

The article conducts a scientific and practical study of economic and legal aspects of foreign investment, which is one of the spheres of regulation of international private relations. International legal documents in the field of investment were analyzed, in particular, on the promotion and mutual protection of investments. The connectivity of the subject

of foreign investment regulation in conditions of ambiguity and interdependence is revealed, forming an international sphere of foreign investment, which includes national and international legal regulation, which creates a complex of legal norms and principles for regulating relations between various subjects of investment, both public and private sphere. It is noted that international legal norms should reflect not only the processes of interaction between states, but also regulate the sphere of international private law relations, which are established and provided by law. The need for the creation of favorable conditions for foreign investment in the need for appropriate legal forms and methods of protection of foreign capital investments, taking into account the two-level nature of regulation, because the improvement of the investment climate requires the presence of legal prerequisites for the interaction of various types and forms of ownership and subject composition, which include national legal and international legal regulation. It is emphasized that foreign investment is an important tool for both social and economic development of countries, since a successful investment policy is a prerequisite for the growth of the level of the economic component due to an increase in the volume of powerful production and an increase in the level of product quality. It was determined that foreign investment, due to its special position in international cooperation in the field of economic development, forms a complex of relations that reflect the objective aspects of the formation and development of foreign investment as an economic and legal phenomenon in society, in which states, international financial and economic organizations, international investment organizations, international non-governmental organizations, transnational corporations, private subjects of foreign investment, both legal and natural persons. It was established that there is a specific method of legal regulation of foreign investment using a certain complex of legal means, combinations of legal influence, having its own peculiarity, it indicates a combination of public-law and private-law regulation of the specified area.

**Key words:** foreign investment, international regulation, investment protection, international legal documents, international organizations, international cooperation, international private law.

**Постановка проблеми.** Тривалий реформацийний шлях, який був обумовлений необхідністю регулювання інвестиційної сфери поза межами однієї юрисдикції, сприяв розвитку міжнародного правового регулювання іноземного інвестування, що має економіко-правову складову.

У зв'язку з нестабільним соціально-економічним становищем нашої країни фінансово-економічна криза суттєво зменшила внутрішні джерела інвестування, а міжнародні фінансові ресурси

практично стали недоступними через негативне сприйняття інвестиційної привабливості України.

Міжнародно-правове регулювання іноземного інвестування передбачає створення належного рівня юридичних гарантій для іноземних інвесторів, які повинні бути заохочені інвестувати незалежно від суб'єктивних чинників.

У зв'язку зі сполучністю предмету регулювання іноземного інвестування в умовах однозначності та взаємозалежності, формуючи міжнародну сферу іноземного інвестування, що включає національно-правове та міжнародно-правове регулювання, яке створює комплекс юридичних норм та принципів щодо регулювання відносини між різними суб'єктами інвестування як публічної, так і приватної сфери. Тобто, міжнародно-правові норми повинні відображати не тільки процеси взаємодії держав, а також врегульовувати сферу міжнародних приватноправових відносин, які закріплюються та забезпечуються правом.

Створення сприятливих умов для іноземного інвестування потребує визначених правових форм і методів захисту іноземних капіталовкладень з урахуванням дворівневого характеру регулювання, тому що поліпшення інвестиційного клімату передбачає наявність правових передумов для взаємодії різних видів та форм власності і суб'єктного складу, які включають національно-правове та міжнародно-правове регулювання.

Таким чином, дослідження розвитку міжнародно-правового іноземного інвестування допоможе більш детально зрозуміти питання саме правового регулювання іноземного інвестування у контексті сучасного світового економічного розвитку, які спрямовані не лише на розвиток міжнародного економічного співробітництва та виконання міжнародних зобов'язань суб'єктами міжнародного права в процесі здійснення іноземного інвестування, а й включає практику міжнародно-правового регулювання захисту та сприяння на стадіях формування та реалізації міжнародно-правового механізму залучення іноземного капіталу.

**Стан опрацювання** цієї проблематики вказує на те, що правовий інститут іноземного інвестування є недостатньо визначеним в Україні на відміну від міжнародної практики. Науково-практичний та порівняльно-правовий аналізи проблемних питань економіко-правового забезпечення іноземного інвестування є важливими й актуальними як в теоретичному розумінні, так і в практичному застосуванні, здійснюється вченими та практиками, серед яких Асбетт Е., Дж. Шайссе, Дударець Д.В., Дольцер Р., Латрелл С., Майлз С., Мусієнко Т., Огородник Р.П., Поулсен Л., Скіннер М., Товкун І.М., Шемшученко С.О., Шроєр К., Федорова Н.Є., Хансен Р. та інші.

**Метою статті** є дослідження економіко-правових аспектів міжнародного регулювання іноземного інвестування, системний аналіз законодав-

ства у сфері інвестування за участю іноземного елемента задля належної правової визначеності проблемних питань, пошуку дієвих організаційно-правових форм, методів і способів захисту іноземного інвестування.

**Виклад основного матеріалу.** Важливе значення іноземного інвестування, зокрема інвестиційного процесу, потребує як належного правового рівня врегулювання міждержавних відносин щодо залучення іноземних капіталовкладень, так і злагодженої системи національного законодавства та міжнародно-правової у сфері іноземного інвестування, що впливають з вимог і особливостей судової міжнародної практики застосування.

По-перше, загальний обсяг іноземного інвестування значно перевищує світовий експорт сфери торгівлі, що забезпечує іноземному інвестуванню вагоме місце в економіці кожної країни та в цілому на міжнародному ринку, де інвестиції стають об'єктом призначення та правового регулювання.

Іноземне інвестування є важливим інструментом як соціального, так й економічного розвитку країн, оскільки успішна інвестиційна політика є передумовою зростання рівня економічної складової через збільшення обсягів потужного виробництва та підвищення рівня якості продукції.

Саме тому іноземне інвестування, завдяки своєму особливому становищу у міжнародному співробітництві сфери економічного розвитку, формує комплекс відносин, що відображають об'єктивні аспекти утворення та розвитку іноземного інвестування як економіко-правового явища в суспільстві, в яких беруть участь держава, міжнародні фінансово-економічні організації, міжнародні інвестиційні організації, міжнародні неурядові організації, транснаціональні корпорації, приватні суб'єкти іноземного інвестування, як юридичні, так і фізичні особи.

По-друге, наявна достатня усвідомленість суспільством особливого національного значення іноземного інвестування, що сприяє зростанню разом з розвитком рівня економіки на внутрішньому та зовнішньому ринках. Так, у розвинених державах ринкова економіка формувалась природньо-реформаційними методами, а потім врегульовувалась за допомогою організаційно-правових механізмів державних інституцій. У державах, що розвиваються, або мають перехідну економіку, економіко-правові гарантії для іноземного інвестування забезпечуються шляхом взаємодії державного управління та національно-правового регулювання, враховуючи сталені міжнародні принципи.

Отже, зростання ролі міжнародного співробітництва у сфері іноземного інвестування визначається важливістю як для суспільства, так і об'єктивною необхідністю посилення економічних інтеграційних процесів на національному та міжнародному рівнях. Сучасні умови на міжнарод-

ному ринку економіки вказують на максимальну зацікавленість держав, що розвиваються, або з перехідною економікою, до залучення іноземного інвестування. Розширення та заглиблення міжнародних зв'язків у сфері іноземного інвестування, а також наявність посиленних міжнародних інвестиційних можливостей, що відіграють важливе значення у процесі глобалізації світової економіки, є важливими факторами сучасного економічного розвитку міжнародного співтовариства.

Національні правові інститути та норми, що функціонують на належному рівні в умовах глобалізації світового господарства, мають важливе значення для здійснення іноземного інвестування. Зменшення привабливості інвестиційного клімату держави з перехідною економікою для суб'єктів іноземного інвестування є, по-перше, неефективність їх правових інститутів у постійно зростаючому світовому середовищі, а по-друге, недовіра до судової системи, про що в опитуванні іноземних інвесторів, проведеного Європейською Бізнес Асоціацією, Dragon Capital та Центром економічної стратегії в жовтні 2020 року [3], тому для захисту прав іноземних інвесторів мають значення гарантії, закріплені в міжнародних договорах про захист інвестицій.

Створюючи передумови та, долаючи перешкоди, зазначені вище, масив нормативно-правової бази, що регулює іноземне інвестування, залишається важливою основою сфери іноземних капіталовкладень, де нормативність проявляється в правовому змісті та визначеності, що є підставою необхідності встановлення її підґрунтя для врегулювання зазначених відносин.

Однак, міжнародні правила щодо інвестицій є фрагментованими, і існує велика кількість зобов'язань [5], які вже можуть закріплюватись у двосторонніх договорах між державами для заохочення та захисту інвестицій на основі принципу взаємності.

За даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку у світі діють приблизно 2300 двосторонніх договорів про заохочення та взаємний захист інвестицій [6].

Правові норми та положення, що є універсальними при врегулюванні сфери іноземного інвестування, містяться у міжнародних документах Міжнародного валютного фонду, зокрема, Угоді про міжнародний валютний фонд 1945 року, яка стала джерелом багатосторонньої міжнародно-правової практики, початком правового регулювання міжнародної співпраці у сфері економіки, фінансів та інвестування.

Подальше вдосконалення правового механізму іноземного інвестування на багатосторонній основі відбувалось, зокрема, у Договорі до Енергетичної хартії, що є важливим кроком у створенні міжнародного інвестиційного режиму, Північноамериканській угоді про вільну торгівлю між

Канадою, США та Мексикою, Угоді про заохочення, захист та гарантування інвестицій між державами-членами Організації ісламського співробітництва тощо, а також в межах таких організацій як Європейське економічне співтовариство та Організація економічного співробітництва та розвитку.

Визначення загальних принципів міжнародного права відіграє важливе значення у сфері іноземного інвестування, що підтверджується основними міжнародними документами. Так, Женевські принципи, що прийняті на першій конференції ООН з торгівлі та розвитку в 1964 році, визначають принципи міжнародної торгівлі та політики, сприяючи їх розвитку.

Закріплюють також основні принципи Декларація про встановлення нового міжнародного економічного порядку та Хартія економічних прав і обов'язків держав, що прийняті у формі резолюцій Генеральної Асамблеї ООН про заходи для зміцнення довіри в міжнародних економічних відносинах у 1984 році та про міжнародну економічну безпеку у 1985 році.

Принципи Світового Банку [7], як правовий інструментарій, розроблені для визначення рівня ефективності та прозорості національних правових систем, вдосконалення інституційних основ та законодавства з метою запровадження ефективних правових механізмів урегулювання відносин у сфері захисту прав та фінансових інтересів суб'єктів інвестування.

Таким чином, основні міжнародні документи міжнародного економічного співробітництва наголошують на важливості визнаних загальних принципів міжнародного права та водночас формують спеціальні принципи іноземного інвестування. Так, принцип всебічної участі передбачає на основі рівності повноцінну та ефективну участь всіх держав у вирішенні проблемних питань в міжнародній сфері.

Забезпечення реалізації системи правових норм міжнародної торгівлі та контролю за їх дотриманням, в тому числі в сфері інвестування, здійснюється Світовою організацією торгівлі, наприклад, в Угоді про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи 1994 року [4], зазначено, що держава при прийнятті національного законодавства про іноземні інвестиції, не може порушувати взяті на себе зобов'язання по наданню іноземному інвестору національного режиму, передбачено у модельних кодексах Організації економічного співробітництва та розвитку, а також в документах неурядових фінансових організацій Лондонського та Паризького клубів.

Окрім цього, правове забезпечення іноземного інвестування міститься в універсальних конвенціях, ініційованих такими міжнародними організаціями як Міжнародний інститут з уніфікації приватного права, Комісія ООН з права міжнародної

торгівлі, Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку, Конференція ООН з торгівлі та розвитку тощо.

Беручи до уваги потребу в міжнародному співробітництві для економічного розвитку та значення при цьому приватних іноземних інвестицій, необхідні правові норми та правила іноземного інвестування містяться у Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами інших держав 1965 року [2], на підставі якої створено Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів щодо забезпечення вирішення через примирення та арбітраж інвестиційних спорів між Договірними державами та особами інших Договірних держав у відповідності з положеннями цієї Конвенції, надаючи можливість підпорядковувати інвестиційні спори не тільки національній процедурі вирішення, а й застосовувати міжнародно-правові засоби.

Не менш важливою є Конвенція про організацію багатостороннього агенства з гарантій інвестицій 1985 року [1], захист інтересів іноземних інвесторів відповідно до якої базується на підставі договору страхування, який укладається Агентством з іноземним інвестором, що надає додаткові гарантії виконання зобов'язань між суб'єктами інвестування.

Отже, наявний специфічний метод правового регулювання іноземного інвестування з використанням певного комплексу юридичних засобів, комбінацій юридичного впливу, маючи свою особливість, вказує на поєднання публічно-правового та приватноправового регулювання зазначеної сфери.

**Висновки.** Правовий аналіз міжнародного врегулювання сфери іноземного інвестування вказує, що через різноманітність суб'єктного складу інвестиційних відносин, правовий інститут іноземного інвестування є органічним зв'язком міжнародного публічного та міжнародного приватного права, що й підтверджує його комплексний характер економіко-правових аспектів.

Зазначені в основному викладі матеріалу рішення та резолюції, прийняті міжнародними організаціями, не є формальними джерелами права у сфері іноземного інвестування та не мають прямої юридичної дії. При цьому, правова обов'язковість рішень і резолюцій міжнародних організацій впливає з міжнародної практики, яка передувала їх ухваленню, а їх юридична сила зумовлена нормативним закріпленням положень зазначених міжнародних документів у двосторонніх угодах про заохочення та взаємний захист інвестицій між державами, національному законодавстві держав та застосуванням їх у судовій та арбітражній практиці. Отже, саме тому конституційно-фундаментальне регулювання міжнародного інвестування виявляється у формі міжнародних правових звичаїв.

Проведений аналіз міжнародно-правового регулювання сфери іноземного інвестування стане поштовхом для подальшої належної уніфікації норм та правил в межах міжнародного приватного права задля координації та запобігання неефективного застосування норм як національного, так і міжнародного законодавства у цій сфері.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Конвенція про організацію багатостороннього агенства з гарантій інвестицій: Конвенція, Міжнародний документ від 11.10.1985 року. URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id208405> (дата звернення: 29.05.2023).
2. Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами інших держав: ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 18.05.1965 року. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_060#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_060#Text) (дата звернення: 29.05.2023).
3. Недовіра до судової системи посіла 1 місце серед перешкод для іноземних інвестицій. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/distrust-ofthe-judiciary-ranked-first-among-obstacles-to-foreign-investment/> (дата звернення: 29.05.2023).
4. Угода про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи: COT; Угода, Міжнародний документ від 15.04.1994 року URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981\\_009#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_009#Text) (дата звернення: 29.05.2023).
5. Chaisse J. The Treaty Shopping Practice: Corporate Structuring and Restructuring to Gain Access to Investment Treaties and Arbitration. *Hastings Business Law Journal*. 2015. Vol. 11. Number 2. P. 225–305.
6. International Investment Agreements Navigator. UNCTAD Investment Policy Hub. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investmentagreements> (date of access: 29.05.2023).
7. Principles for Effective Insolvency and Creditor Rights Systems. – The World Bank, 2011 (Revised). – 22 p. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/35506> (дата звернення: 29.05.2023).